

De betekenis van werk voor jongeren

Een oriëntatie gericht op jongeren en datgene wat hen kenmerkt in relatie tot werk, de betekenis die zij aan werk geven en hun zoekgedrag. Met als doel het vergaren van inzicht voor de inrichting van hun re-integratie naar duurzaam werk.

CrossOver
Juli 2011

Inhoud

Wat kunnen we zeggen over de betekenis van werk voor de jongere van nu en hoe meten we wat de betekenis van werk voor hen is?	2
De aanleiding	2
wat kenmerkt de jongeren van nu	2
Wat betekent werk voor jongeren en jongeren+	5
Wat kenmerkt het zoekgedrag van jongeren en jongeren+	7
Conclusies en advies hoe de betekenis van werk positief te beïnvloeden	8
hoe nu verder	9
Toekomstperspectief in het jonge leven van kinderen+	9
Belang van de directe sociale omgeving	9
Hoe de betekenis van werk te meten	10
Bronnen en overige mogelijk interessante literatuur	14

Colofon

Uitgave van CrossOver

Auteur: Brigitte van Lierop

Copyright:

Alles van deze uitgave mag door derden worden gebruikt, mits voorzien van bronvermelding.

Wat kunnen we zeggen over de betekenis van werk voor de jongere van nu en hoe meten we wat de betekenis van werk voor hen is?

DE AANLEIDING

De vraag, wat de betekenis van werk is voor jongeren en jongeren+ en op welke wijze de betekenis van werk te meten is, bereikte CrossOver recent. Het antwoord had CrossOver niet paraat, echter het antwoord is van belang omdat inzicht hierin van belang is voor interventies gericht op de huidige en toekomstige arbeidsparticipatiekansen van jongeren+. CrossOver heeft derhalve, naar aanleiding van deze vraag een eerste literatuur search uitgevoerd om een antwoord te kunnen formuleren op deze vraag.

In eerste instantie beschrijven we wat jongeren kenmerkt, en dan met name vanuit het perspectief gericht op werk. Als tweede beschrijven we wat bekend is over de betekenis van werk voor jongeren in het algemeen en jongeren+ in het bijzonder. Ook het zoekgedrag en datgene wat het zoekgedrag van jongeren beïnvloedt, beschrijven we.

We concluderen vervolgens dat met name in de context nog het nodige kan verbeteren om de kansen op duurzame arbeidsparticipatie voor jongeren te vergroten en we geven een aantal adviezen hoe dit te bereiken. Tenslotte volgen nog enige tips over hoe de betekenis van werk te meten. In de bijlage beschrijven we de bronnen die we gebruikt hebben bij de samenstelling van dit document.

WAT KENMERKT DE JONGEREN VAN NU

Twee hoofdstromen

Binnen de jongeren zijn twee hoofdstromen te onderscheiden: de zelfredzamen en de structuurzoekers. Beide groepen zijn ongeveer even groot. De groep zelfredzamen bestaat uit onafhankelijk en ondernemend ingestelde jongeren. De mentaliteit van deze, doorgaans hoger opgeleide groep, sluit goed aan bij de prestatie maatschappij waarin zij leven. Deze groep heeft een positief zelfbeeld maar overschat zich vaak ook. Zij nemen de zaken zoals ze komen, zijn onbevangen en weten zichzelf vrij gemakkelijk te handhaven. De zelfredzamen hebben een sterke 'locus of control'; hebben het gevoel dat zij zelf hun leven kunnen sturen, meestal niet de neiging om 'extern te attribueren', hebben hoge ambities en een duidelijk toekomstbeeld.

De structuurzoekers zijn minder gericht op verandering, houden meer van regelmaat en structuur en hebben meer moeite om zich een positie te verwerven in onzekere tijden. Ze nemen een afwachtende houding aan en ondernemen niet uit zichzelf actie. Ook hebben zij het gevoel dat de gebeurtenissen hen overkomen en ze hebben weinig of in het geheel geen ambities. Wajongeren zijn vrijwel altijd structuurzoekers.

De werking van het brein en jongeren in relatie tot werk

Het brein van jongeren werkt anders dan op volwassen leeftijd. Zo is het voor jongeren tot ongeveer 22 jaar moeilijk om te plannen, te anticiperen en de gevolgen op de lange termijn te overzien, hetgeen wordt veroorzaakt door de ontwikkelingsfase van hun hersenen. Plannen, anticiperen en de gevolgen op de lange termijn overzien is tot die leeftijd lastig. Investeren in het aanleren is belangrijk maar hierin is het ook van belang om realistisch te zijn in de verwachtingen, omdat de hersenen er nog niet klaar voor zijn.

Een ander heikel punt waar in de begeleiding van jongeren vaker tegenaan wordt gelopen, betreft het op tijd komen. Bij jongeren is de melatonine afscheiding later dan bij volwassenen, hetgeen inhoudt dat jongeren pas laat 'moe' worden. Ze hebben daarentegen wel veel slaap nodig, hetgeen inhoudt dat ze 's ochtends niet uit hun bed kunnen komen en zonder moeite een gat in de dag kunnen slapen. Als jongeren vaak te laat komen omdat ze zich hebben verslapen en de avond ervoor laat naar bed zijn gegaan, kunnen we het hen in feite niet kwalijk nemen. Er is weinig aan te doen, behalve wachten tot

volwassenheid of de jongeren toestaan later te beginnen. In de Verenigde Staten is bijvoorbeeld op scholen al geëxperimenteerd met latere begintijden. De eerste onderzoeksresultaten wijzen op hogere cijfers en minder gedragsproblemen.

Optimisme?

Een meerderheid van de jongeren is optimistisch en zelfverzekerd over de toekomst. Een groot deel van de jongeren gaat er van uit dat ze op een dag waarmaakt waar ze nu van droomt. Jongeren die een concrete toekomstdroom hebben en hier eventueel ooit werk van zouden willen maken, hebben doorgaans ook een aardig beeld van het pad dat ze hiervoor zouden kunnen of moeten bewandelen. Daar staat tegenover dat een op de drie structuurzoekende jongeren denkt dat de eigen toekomst geen enkel perspectief biedt. Dat geldt voor een op de vijf zelfredzame jongeren. En, meer dan de helft van de jongeren denkt dat het eigen leven minder goed zal zijn dan dat van hun ouders. Jongeren zonder startkwalificatie hebben er lang niet altijd vertrouwen in dat er iets terecht komt van hun toekomstdromen.

Bijzonder

Kenmerkend voor de jongeren is dat ze zichzelf als zeer bijzonder beschouwt. Meer dan vroeger staan de jongeren graag in het middelpunt van de belangstelling. Een meerderheid van hen ziet zichzelf als een goed leider in de werksituatie.

Wat vergeten de jongeren

Ook al zijn ze zo mondig en lijken ze vol zelfvertrouwen, ze zijn in feite onzeker, rebels en vooral op zoek naar hun identiteit. Ze experimenteren en trekken autoriteit bij voorkeur in twijfel. Ze lijken zelfstandig en mondig maar hebben nog steeds veel begeleiding nodig in de thuis-, school- en werksituatie. Ze hebben regels nodig, kaders, structuur, persoonlijke aandacht en begeleiding nodig, om te groeien tot de werknemer van de toekomst. De een wat meer dan de ander.

Diploma's en startkwalificaties

Diploma's zijn belangrijk voor jongeren, startkwalificaties minder.

Werkende jongeren zonder startkwalificatie zien het belang van een startkwalificatie niet. 'Als je echt wilt werken, dan is er altijd wel iets te vinden', zijn de ervaringen van deze jongeren zelf en de ervaringen die ze herkennen in hun directe sociale omgeving.

Een aantal jongeren heeft geen ambitie om verder te leren, een gezinnetje of 'het nu het nu gaat, gaat het goed', zijn hiervoor de argumenten.

Opvattingen over het ontvangen van een uitkering

Het ontvangen van een uitkering is, in ieder geval in de ogen van werkloze jongeren, vrij algemeen geaccepteerd. Een grote meerderheid beschouwt het ontvangen van een uitkering als een recht.

Sociaal minder actief

Jongeren die niet werken, verrichten minder vrijwilligerswerk en hebben minder contact met familie en vrienden dan jongeren die werken.

Zelfbeeld

Een deel van de jongeren+ heeft een negatief zelfbeeld en ziet voor zichzelf geen mogelijkheden tot arbeidsparticipatie. Dat beeld wordt vaak bevestigd door het feit dat ze 80 tot 100% zijn afgekeurd: ze kunnen 'dus' niets en hebben geen vertrouwen in eigen kunnen. Het denken aan werken heeft in hun ogen geen enkel nut, laat staan dat ze denken over de betekenis die werk voor hen zou kunnen hebben. Andere jongeren+ overschatten zichzelf en kunnen moeilijk inschatten welke invloed hun beperking heeft op de verschillende fases van hun leven. Belangrijk belemmerend gedrag is ontkenkend gedrag ten aanzien van de beperking; ze willen graag normaal gevonden worden. Het beeld van het werk dat ze zouden kunnen gaan uitvoeren, komt vaak niet overeen met hun reële mogelijkheden.

Een ander deel van de jongeren+ kent zichzelf goed en wil graag werken, omdat werken zinvol en belangrijk is. Ze begrijpen dat werken ook verplichtingen met zich mee brengt en ze staan er voor open om deze verplichtingen na te komen. Ze zien werk als 'het recht om erbij te horen, om structuur in je leven te hebben, om het recht op zelfstandigheid waar te maken, het recht om zich door werk te kunnen ontwikkelen en om de status die werken met zich mee brengt'.

Kenmerken van de huidige Wajong populatie

Uit de laatste data blijkt dat acht van de tien Wajongeren een psychiatrische stoornis en/of een verstandelijke beperking heeft. Daarbij blijkt het ook nog een rol te spelen welke diagnose als eerste is gesteld. Het komt voor dat een arts de psychiatrische stoornis als eerste beschrijft en dan valt de jongere met deze eerste diagnose in de categorie 'jongeren met een psychiatrische stoornis'. Het komt ook voor dat de psychiatrische stoornis op de tweede plaats wordt beschreven en de verstandelijke beperking op de eerste plaats en dan valt de jongere met deze eerste diagnose in de categorie 'jongeren met een verstandelijke beperking'. Het lijkt er op dat het een en ander samengaat en dat dát de Wajongere van nu kenmerkt.

En wat zijn dan deze kenmerken? We beschrijven er een aantal:

- De jongeren hebben vaak ernstige emotionele en gedragsproblemen, met name sociale aanpassingsproblemen
- Ze accepteren vaak niet dat ze een beperking hebben
- Ze overschatten zichzelf
- Ze zijn beperkt in hun leren en denken
- Ze zijn beperkt in het zelf sturen van hun leven
- Ze hebben een niet volledig ontwikkeld geweten
- Hun korte termijn geheugen werkt niet optimaal
- Ze kunnen minder generaliseren
- Ze zijn minder sociaal vaardig
- Ze accepteren geen hulp
- Ze hebben levenslang zorg en begeleiding nodig
- Bij jongens is er een risico op antisociaal en delinquent gedrag
- Bij meisjes is er een risico op tienerzwangerschappen, lover boys, prostitutie
- Ze komen vaak uit multi-probleem gezinnen

En

- Ze willen graag meedoen
- Ze ontwikkelen veel camouflage gedrag

Van groot belang hierbij is dat het hier dus gaat over een groep jongeren waarvan het grootste deel zich 'zo gedraagt' omdat zij 'niet beter weten' en 'niet anders kunnen'. Dit heeft nogal wat implicaties voor een re-integratie traject en het plan dat daarbij hoort. Dat begint al bij de aanmelding voor een traject. Brieven worden niet gelezen, niet gesnapt of vergeten. Afspraken worden niet begrepen, niet nagekomen vanwege andere interessante zaken of vergeten. Niet omdat 'ze dat expres doen' maar omdat dit hen kenmerkt. En het kenmerkt hen ook dat ze vervolgens zich niet schuldig voelen als ze er op aangesproken worden. Dat wil geenszins zeggen dat ze niet willen werken of onwillig zijn om een traject te volgen, dat kan niet uit de bovenstaande 'foute acties' worden afgeleid. Er is immers geen verband tussen gedrag en ratio, wat mensen zonder psychiatrische aandoening en/of verstandelijke beperking wel standaard leggen: impliciet of expliciet.

Hun kansen op duurzaam werk worden vergroot als:

- Het werk eenvoudig maar wel aantrekkelijk is
- De jongeren blijvend ondersteuning ontvangen
- De jongeren blijvend worden gestimuleerd
- De werkomgeving kennis heeft van de betekenis van de problematiek voor de werksituatie
- De werkomgeving een persoonlijk engagement kent

WAT BETEKENT WERK VOOR JONGEREN EN JONGEREN+

Wat werk moet bieden

De huidige jongeren zijn opgegroeid in de welvarende tweede helft van de jaren negentig. De techniek nam een hoge vlucht en kinderen werden opgevoed met veel zelfvertrouwen en weinig grenzen. Daardoor kijken ze anders tegen werk aan dan eerdere generaties. De jongeren vinden sfeer en inhoud belangrijker dan status en geld. De moderne hoger opgeleide jongere zoekt in het werk vrijheid, afwisseling, uitdaging, ruimte voor zelfontplooiing en een goede balans tussen werk en privé. De moderne lager opgeleide jongere zoekt in het werk een wijze om geld te verdienen, om status te verkrijgen en werkt voor het sociaal contact.

De werkloze, wat oudere jongere hecht vooral aan een vaste baan en goede werkomstandigheden en in mindere mate aan goede arbeidsvoorwaarden.

Drijfveer om te werken

De werkbereidheid onder werkloze jongeren is groot, ook onder jongere arbeidsongeschikten: driekwart van de arbeidsongeschikten tot 35 jaar wil graag een betaalde baan. Hoe hoger de opleiding van de jongeren+, hoe groter de werkwillegheid van de jongeren.

Geld is de belangrijkste reden voor jongeren om te werken. Jongeren willen graag geld verdienen, zo ook jongeren+. En dat kan met werken. Voor de ene jongere is het pure noodzaak, een noodzakelijk kwaad, omdat hij of zij schulden heeft, de ouders financieel moet bijstaan of omdat hij of zij al financiële verplichtingen heeft vanwege zelfstandig wonen, het stichten van een gezin, etc.. Voor de andere jongere hoort werken gewoon bij het leven in deze maatschappij: met werken verdien je geld en geld heb je nodig om leuke dingen te kunnen doen.

Een groot deel van de jongeren ziet werk als een mogelijkheid om sociale contacten op te doen: een leuke werkkring is gezellig en maakt dat werken leuker is dan thuiszitten. Een aantal jongeren haalt ook voldoening uit de klanten waar ze voor werken: ze vinden het fijn om mensen te helpen en om waardering te krijgen. Met name jongeren die tijdens hun schoolperiode hangend met vrienden hebben doorgebracht vinden het hebben van een vaste structuur en dagbesteding een belangrijke reden om te werken. Tenslotte is het 'erbij horen' eveneens een belangrijke reden om te willen werken. Deze factor wordt, naast het verdienen van geld, door driekwart van de jongeren+ genoemd als reden om te willen werken, hetgeen er op zou kunnen duiden dat deze jongeren zich 'buiten de maatschappij voelen staan'.

Drijfveren om niet te werken

Ook zijn er jongeren die helemaal niet willen werken; ze kunnen wel werk vinden maar willen niet alles aanpakken of hebben kinderen thuis en dan is het praktisch wat moeilijker te regelen en dan werken ze liever niet. Het voordeel van niet werken is ook dat de jongere meer tijd heeft om de dingen te doen die hij of zij zelf leuk vindt, vrouwen hechten meer dan mannen aan de vrije tijd en de ruimte die ze hebben door niet te werken.

De arbeidsethos van jongeren

De betekenis van werk voor jongeren en jongeren+ kan eveneens worden uitgedrukt in hun arbeidsethos. Arbeidsethos kan worden omschreven als het geheel van waarden en normen met betrekking tot de betekenis van arbeid in het leven van mensen en in de samenleving als geheel.

Arbeidsethos kan worden onderverdeeld in drie dimensies:

Centraliteit van arbeid: opvattingen over de plaats van arbeid in relatie tot andere levensdomeinen, zoals familie, vrienden, vrije tijd, enzovoort (centraliteit van de arbeid); hoe meer betaald werken een centrale waarde is voor iemand, hoe harder iemand op zoek zal gaan naar werk

De normatieve dimensie:	opvattingen over de plichten en rechten die men aan werk verbindt
De arbeids oriëntatie:	de waarde die men hecht aan bepaalde aspecten van arbeid, zoals inkomen en promotiekansen

In het algemeen hebben niet-werkende jongeren een even sterk arbeidsethos als werkende jongeren. Zij vinden het bijzonder vervelend om zonder werk te zijn en zouden graag aan het werk gaan. Voor zover er al een groep bestaat die calculerend staat tegenover werk en sociale zekerheid, betreft dit een kleine minderheid. Toch zijn de werkloze jongeren niet allemaal actief op zoek naar werk. Soms omdat ze denken 'toch geen kans te maken' en vaak omdat ze geen sollicitatieplicht hebben.

Niet-westerse migranten en langdurig niet-werkende jongeren zoeken relatief weinig naar werk en lager opgeleide jongeren hebben een hoger innerlijk plichtsbefef met betrekking tot werk dan hoger opgeleide jongeren. Wel hebben jongeren een minder sterk arbeidsethos dan ouderen. Ook lijkt er zich bij degenen met een uitkering, een tendens af te tekenen dat werken niet voor hen is weggelegd. Omdat ze een uitkering ontvangen vanwege een arbeidshandicap, waardoor ze in mindere mate de plicht tot werken onderschrijven.

Door het toegenomen belang dat in onze samenleving aan werk wordt gehecht en het grote belang dat vanuit beleid aan betaald werk wordt gehecht, neemt arbeid een meer centralere plaats in het leven van mensen in, dan aan het einde van de vorige eeuw. Dat betekent voor de niet-werkende jongeren dat het in vergelijking met de generatie voor hen, meer pijnlijk is om niet te kunnen deelnemen aan deze arbeidsmarkt.

In het algemeen geldt dat 'het wijzen op de plicht om te werken en het belang van werken', niet bijdraagt aan het aanvaarden van werk. Er bestaat vrijwel geen negatieve houding naar werk, het heeft veel meer te maken met de sociale context waarin mensen keuzes maken: waarop vestigen zij hun aandacht, wat betrekken zij bij hun keuzeproces en wat missen zij in hun overwegingen. Dat zijn de zaken die spelen.

Meer tevreden

Mensen die werken zijn meer tevreden met hun leven en voelen zich minder sociaal uitgesloten dan mensen zonder werk: werken vergroot daadwerkelijk het welbevinden. De keerzijde is dat mensen die er niet in slagen aan het werk te komen, zich des te sterker bevestigd zien in hun nadelige situatie.

Sociale norm

Voor de een is betaald werk een vanzelfsprekendheid, iets dat je 'hoort' te doen, terwijl anderen zich juist moeten verantwoorden tegenover familie en vrienden als zij beslissen om te gaan werken. Bij een tekort aan arbeidsplaatsen, waarvan nu nog sprake is, blijkt een algemeen aanvaarde norm te heersen dat bepaalde subgroepen in de maatschappij het meest recht hebben op een betaalde baan en het meest de plicht hebben om te werken. Als de directe sociale omgeving - in dit geval inclusief de buurt waarin de jongere+ woont, deze normen hanteert - zal bij schaarste aan banen niet direct worden gedacht aan het ondersteunen van baanzoekgedrag van deze jongeren. Omdat werken voor hen minder als een plicht wordt gezien. Deze mindere plicht geldt ook voor vrouwen, getrouwde vrouwen en vrouwen met kinderen en dan niet alleen bij schaarste maar vaak ook in het algemeen. Als 'werken' in het algemeen niet tot de sociale norm behoort van de directe sociale omgeving, betekent dit voor de jongere+ dat dit negatieve arbeidsethos als vanzelf op hem of haar wordt overgedragen.

In de buurten waar deze negatieve sociale norm ten opzichte van werken in het algemeen, en meer specifiek voor bepaalde subgroepen geldt, is de kans op ondersteunende voorzieningen zoals kinderopvang, die de arbeidsparticipatie van deze subgroepen kunnen bevorderen, gering. Ze zijn immers niet nodig volgens de heersende norm.

Mannen versus vrouwen

Meer arbeidsongeschikte mannen dan arbeidsongeschikte vrouwen willen werken.

Betekenis van werk in de tijd

Tegen het einde van het eerste decennium van deze eeuw ziet 75% van de werkenden meer voordelen dan nadelen in werk. Halverwege de jaren negentig van de vorige eeuw zag 83% van de werkenden nog meer voordelen dan nadelen in werk. Er lijkt zich daarmee een verschuiving te hebben voorgedaan in de betekenis die werkenden aan arbeid geven. Bij werklozen heeft zich deze verschuiving niet voorgedaan, alhoewel er wel een verschuiving is opgetreden in de argumenten die van belang blijken. Met name de geestelijke spanningen, zich lichamelijk minder goed voelen en slapeloosheid als gevolg van niet werken blijken meer als nadeel van niet werken te worden ervaren. In hoeverre dit een gevolg is van de algemene betekenis die aan werk wordt toebedeeld in onze maatschappij, is niet bekend, maar zou een mogelijk gevolg kunnen zijn.

WAT KENMERKT HET ZOEKGEDRAG VAN JONGEREN EN JONGEREN+

Tegenstellingen in vinden en doen

Hoewel een groot deel van de werkloze jongeren minder tevreden is en zichzelf in een nadelige positie ziet, is het niet zo dat ze vervolgens actief solliciteren om werk te vinden. In relatie tot de Wajong kan de verklaring hiervoor deels worden gezocht in het feit dat een groot deel van hen een ontwikkelingsstoornis heeft en/of een psychiatrische stoornis en de eigenschappen die nodig zijn om actief en op eigen initiatief zoekgedrag te vertonen, niet van nature bezit en moeilijk kan aanleren. Een ander deel van de verklaring kan liggen in het feit dat de omstandigheden, bijvoorbeeld de mismatch op de arbeidsmarkt tussen vraag en aanbod en/of een niet prikkelende wet- en regelgeving er toe leiden dat weinig actief wordt gezocht. Een andere verklaring, voor een klein deel van de doelgroep, kan liggen in de redenering van de werkloze dat 'zwart werken en andere vormen van financiële inkomsten verkrijgen' meer lonend zijn dan het werken in een - vaak laagbetaalde - baan. Ook kan de verklaring worden gezocht in het 'opgaan in de dagelijkse beslommeringen' en daardoor het belang van het zoeken naar werk langzamerhand naar de achtergrond verdwijnt.

De redenen waarom jongeren in meer of mindere mate op zoek gaan naar werk en zich hiervoor actief inspanssen, heeft eveneens te maken met de mate waarin zij zelf kansen zien om een baan te vinden. Wanneer ze inschatten dat ze moeilijk aan de slag komen en daarmee veronderstellen dat het toch geen zin heeft om te solliciteren, trekken ze zich terug uit de arbeidsmarkt en doen geen moeite meer om aan de slag te komen.

Factoren die actief zoekgedrag beïnvloeden

In het algemeen zijn er vier factoren die actief zoekgedrag naar werk beïnvloeden. De mate waarin de factoren van toepassing zijn op Wajongeren, bepaalt daarmee hun zoekgedrag.

Het gaat om de volgende vier factoren:

- De opvattingen van over arbeid: opvattingen die jongeren+ hebben over het belang van werk en het gebruik van de sociale zekerheid, de wensen ten aanzien van werk die ze hebben en hun bereidheid tot aanvaarding van een minder aantrekkelijke of minder goed betaalde baan
- De gepercipieerde arbeidsmarktkansen: de mogelijkheden die er volgens de jongeren+ zijn op de arbeidsmarkt
- Financiële prikkels: hoeveel jongeren+ er financieel op vooruit willen gaan bij aanvaarding van een baan en of ze denken dit door werkaanvaarding te kunnen realiseren
- Wettelijke regelingen: de wettelijke verplichtingen die zijn opgelegd ter bevordering van de toeleiding naar werk van de jongeren+

Wat heb ik er wel of niet voor over

Jongeren zonder werk vinden liever werk waarvoor ze zijn opgeleid en dat op hun niveau ligt. Maar als dat niet zo is, is er slechts een klein deel van hen dat dit werk beslist niet zal aanvaarden.

Jongeren hebben het er niet voor over om een baan te krijgen wanneer ze er in inkomen nauwelijks of niet op vooruit gaan, als het een baan betreft waarvoor ze ver moeten reizen, zouden moeten verhuizen zonder vergoeding of een baan betreft waarvoor ze hoge uitgaven zouden moeten doen omdat ze er bijvoorbeeld speciale kleding voor aan moeten schaffen. Het zijn met name de financiële consequenties van de baan die hen belet een dergelijke baan aan te nemen.

Beschikbaarheid

Van belang is ook om te weten of de jongeren daadwerkelijk beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Een groot deel van de werkloze jongeren is relatief snel beschikbaar: binnen twee weken. Een klein deel van de jongeren, en bij de Wajongeren waarschijnlijk een veel groter deel, kan niet binnen drie maanden aan de slag. Als reden hiervoor wordt ziekte genoemd. De beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt hangt sterk samen met het al dan niet hebben van een sollicitatieplicht: degenen die een sollicitatieplicht hebben, zijn binnen een week beschikbaar, de niet-sollicitatieplichtigen pas na minimaal zes maanden.

Remmende factoren

Gezondheid vormt voor de jonge niet-werkende arbeidsongeschikten een belangrijke belemmering om te gaan werken en op zoek te gaan naar werk. Een andere, door jongeren+ zelf genoemde factor betreft het pampers-gedrag dat ze - vaak hun hele leven - al meemaken. Jongeren+ geven aan dat ze vanuit de thuissituatie, de school of de instelling er aan gewend geraakt zijn dat er voor ze gezorgd wordt. Dat is hun comfortzone geworden. Zij voelen zich vervolgens onvoldoende verantwoordelijk voor het eigen leven, en dus ook voor het vinden van werk, omdat er toch voor hen gezorgd wordt. Een uitkering zien zij als een recht en ze zien voor zichzelf geen plicht zichzelf actief op te stellen om niet afhankelijk te zijn van een uitkering.

Nog een remmende factor betreft de negatieve ervaringen die jongeren+ in hun jonge jaren hebben opgedaan met werken in bijbaantjes en/of vakantiebaantjes. Deze werken op latere leeftijd door en zijn niet bevorderend voor de motivatie om 'weer hetzelfde mee te gaan maken'.

Wetgeving kan eveneens een remmende factor vormen. Een aantal jongeren dat nu niet werkt en recht heeft op een WIJ-uitkering, maakt hier geen gebruik van omdat ze 'dan onder hun niveau' moeten werken. Ze hebben geen behoefte om werk te doen waarvoor ze overgekwalificeerd zijn en ze vrezen dat hun talent verkwanseld wordt.

En tenslotte nog de remmende factor door de bestaande regelingen. Zo blijken regelingen gericht op een vergemakkelijking van de combinatie werk en zorg trekken niet werkende arbeidsongeschikten deels over de streep, maar een echte rol van betekenis hebben ze niet. Dat geldt eveneens niet voor het beschikbaar stellen van gratis kinderopvang voor, onder meer, jonge ouders.

CONCLUSIES EN ADVIES HOE DE BETEKENIS VAN WERK POSITIEF TE BEÏNVLOEDEN

Als eerste is er het onlosmakelijke gegeven dat jongeren in het algemeen en, meer specifiek jongeren+ bepaalde gedragingen vertonen die, gezien hun leeftijd en situatie, niet of zeer moeilijk beïnvloedbaar zijn. Dat geldt met name voor hun denk- en handelwijze. De betekenis van arbeid is veelal nog geen onderdeel van hun denkwereld, terwijl het belang om hieraan aandacht te geven, evident is.

Als tweede blijkt de omgeving van groot belang als het gaat om de betekenis van arbeid over te dragen op de jongere en jongere+. Met name is hierin de directe sociale omgeving van belang; als de directe sociale omgeving het belang van arbeid onderkent, wordt deze norm als vanzelf overgenomen door de jongeren en jongeren+. Hierbij hoort eveneens het 'pamperen', dat in de ogen van de jongeren veelal als een rem werkt en daarmee een negatief effect heeft als het gaat om de mate waarin jongeren en jongeren+ waarde aan arbeid hechten en actief op zoek gaan naar werk.

HOE NU VERDER

Hoe nu verder, is de vraag. In ieder geval is duidelijk dat onderzoek naar de betekenis van werk voor jongeren in het algemeen en jongeren+ niet meer hoeft plaats te vinden; hierover is inmiddels voldoende bekend. Wel is, op basis van deze eerste search, vast te stellen waar prioriteiten te stellen als het gaat over de betekenis van werk voor jongeren+ en het vergroten van de arbeidsparticipatiekansen van jongeren+. Twee aspecten zijn van belang om nu op te pakken. Het betreft als eerste het inbouwen van toekomstperspectieven in het jonge leven van kinderen+. En als tweede betreft het ontwikkelen van interventies gericht op de directe sociale omgeving van jongeren+.

Toekomstperspectief in het jonge leven van kinderen+

De betekenis van werk bij jongeren+ ligt in het verlengde van de participatierol van jongeren+. En de participatierol van jongeren+ wordt gevoed door de betrokkenen bij de jongeren vanaf hun geboorte. De bodem voor de rollen die we in ons latere leven gaan innemen, wordt gelegd in de jaren 0 - 22 jaar. Tijdens die periode ontwikkelen de hersenen zich, worden verbindingen gelegd en worden gepercipieerde normen en waarden opgenomen in het eigen systeem.

- Ons advies is om in de activiteiten richting ouders en professionals betrokken bij jongeren in de leeftijd van nul tot tweeëntwintig jaar, deze op de toekomst gerichte participatieaanpak op te nemen.

Belang van de directe sociale omgeving

De directe sociale omgeving, moeder en vader, oma en opa en in iets mindere mate goede vrienden, is van grote invloed als het gaat over de wijze waarop jongeren+ naar werk kijken, werk belangrijk vinden en zich inspannen om aan het werk te komen. Tot nog toe zijn er, voor zover bekend, geen gerichte interventies ontwikkeld voor deze directe sociale omgeving met als doel de kansen op de arbeidsmarkt te vergroten van jongeren+.

Rekening houdend met de overkoepelende kenmerken van onder meer de Wajong populatie en de belangrijke rol die de directe sociale omgeving inneemt, ligt het voor de hand om interventies in te richten op deze doelgroep. Lastig hierbij is de 'volwassenheid' van de Wajongere, die, zo wordt verondersteld, geen inmenging van zijn directe sociale omgeving wil in het traject naar werk.

- Ons advies is om te onderzoeken en/of te inventariseren welke interventies succesvol zijn om via de directe sociale omgeving de arbeidsparticipatiekansen van de Wajongere te vergroten.

HOE DE BETEKENIS VAN WERK TE METEN

Op basis van het voorgaande kan een aantal vragen worden geformuleerd die inzicht geven in de betekenis van werk voor jongeren¹. Gezien het belang van de rol van de sociale omgeving verdient het aanbeveling om deze vragen aan te vullen met vragen over de sociale norm. Een enkele vraag is hierover opgenomen, uitbreiding hiervan is beter.

Centraliteit van de arbeid:

- er zijn nog belangrijker dingen in het leven dan werken

Normatieve dimensie:

- werken moet altijd op de eerste plaats komen,
- ook als het minder vrije tijd betekent als iemand van het leven wil genieten, moet hij bereid zijn er hard voor te werken
- werken is een plicht die je hebt tegenover de maatschappij
- doen waar je zin in hebt kun je pas als je je plicht hebt gedaan

Extrinsieke werkmotivatie:

- werken is alleen maar een manier om geld te verdienen

Nadelen niet-werken:

- financiële achteruitgang
- onzekerheid over de toekomst
- gevoel van doelloosheid
- geestelijke spanningen
- gevoel van nutteloosheid
- gevoel minder waard te zijn
- uitschakeling uit de maatschappij
- sociaal isolement
- lichamelijk minder goed voelen
- geen geregeld leven
- onvrij voelen
- futloosheid
- slapeloosheid

Voordelen niet-werken:

- vrije tijd
- meer tijd voor gezinsleven
- geen verplichtingen, meer vrijheid
- meer tijd voor hobby's en klusjes
- meer tijd voor uitrusten en relaxen
- financieel
- geld krijgen zonder te werken
- meer gelegenheid iets bij te verdienen

---

¹ Bron: Echteld, P. van (2010). Een baanloos bestaan. De betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden. Den Haag: SCP

Afweging voor- en nadelen niet-werken:

- voordelen het grootst
- allebei even groot
- nadelen het grootst

Voordelen werken:

- inkomen en ontwikkeling
- hoger inkomen
- invloed kunnen uitoefenen op belangrijke beslissingen
- de mogelijkheid om eigen capaciteiten te ontplooiën
- sociale aspecten
- gevoel van eigenwaarde
- contact met collega's
- gevoel maatschappelijk nuttig te zijn
- meer structuur in je leven
- voor vol worden aangezien door anderen

Nadelen werken:

- minder tijd voor hobby's en klusjes
- minder vrijheid om te doen waar men zin in heeft
- spanning, stress, vermoeidheid
- een regelmatig leven moeten leiden
- moeten doen wat de baas opdraagt
- vroeg moeten opstaan, niet kunnen uitslapen

Afweging voor- en nadelen werken:

- voordelen het grootst
- allebei even groot
- nadelen het grootst

Opvatting over 'niet-werkend zijn':

- vindt het bijzonder vervelend
- doet niet zoveel
- vindt het eigenlijk wel prima

Wens om te werken:

- zou graag werken en doet daar veel moeite voor
- zou graag werken, maar heeft zoeken opgegeven
- geen behoefte om aan het werk te gaan

Opvatting over ontvangen uitkering:

- een uitkering is een recht
- ik heb het gevoel mijn hand te moeten ophouden
- mensen kijken op uitkeringsontvangers neer

Oordeel van anderen:

- nare opmerkingen gehad van familie en/of vrienden/kennissen

Indien opmerkingen gehad:

- vindt die opmerkingen vervelend

Voorkeur voor werk, eventueel:

- werk onder het niveau van opleiding en ervaring
- werk buiten eigen vak of beroep

Werktijd en plaats, mening over:

- werk in ploegendienst
- voor de baan moeten verhuizen met onkostenvergoeding
- werk met onregelmatige werktijden
- lange reistijd met onkostenvergoeding
- zwaar en vuil werk
- werk met stank of lawaai
- werk waarin agressie kan voorkomen
- vuil werk
- lichamenlijk zwaar werk

Kosten maken voor baan:

- voor de baan moeten verhuizen zonder onkostenvergoeding
- een halve baan zonder aanvullende uitkering
- lange reistijd zonder onkostenvergoeding
- werk waarin omscholing op eigen kosten vereist is

Kansen op werk zijn:

- (zeer) goed
- niet goed, niet slecht
- (zeer) slecht

Eisen die werkgevers stellen zijn

- (zeer) redelijk
- (zeer) onredelijk

Iemand die vanuit een uitkering gaat werken moet

- er wel of niet in inkomen op vooruitgaan

Indien ja, hoeveel dan?

- ≤ 200 euro per maand
- 200-500 euro per maand
- 500-1000 euro per maand
- 1000 euro per maand

Denkt er zelf

- wel of niet op vooruit te gaan bij vinden baan

- acht zich niet in staat te werken voor ≥ 1 uur per week
- acht zich niet in staat te werken voor ≥ 12 uur per week
- wil niet werken voor ≥ 1 uur per week
- wil niet werken voor ≥ 12 uur per week
- wil/gaat werken voor ≥ 1 uur per week
- wil/gaat werken voor ≥ 12 uur per week

Activiteiten ondernomen om een baan te vinden en om kans op werk te vergroten:

- gesolliciteerd (schriftelijk, mondeling, telefonisch, via internet)
- op internet gezocht naar vacatures
- bij werkplein geïnformeerd of gezocht
- gevraagd aan familie, kennissen, vrienden of zij werk wisten
- rechtstreeks bij bedrijven gevraagd of er werk was
- bij uitzendbureau geïnformeerd
- een vroegere werkgever gevraagd naar werk

Activiteiten om kans op werk te vergroten:

- doen van vrijwilligerswerk
- volgen van opleiding of cursus
- geprobeerd een eigen bedrijf op te zetten
- stage lopen in een bedrijf of instelling

Mening sociale omgeving:

- Ouders/verzorgers werken
- ouders/verzorgers vinden werken belangrijk
- hoeveel belang aan mening ouders

- vrienden werken
- vrienden vinden werken belangrijk
- hoeveel belang aan mening vrienden

- mensen in de omgeving werken

BRONNEN EN OVERIGE MOGELIJK INTERESSANTE LITERATUUR

- AKC (2010). Voorspellende factoren voor arbeidsparticipatie van Wajongers met Autisme Spectrum Stoornis. Nijkerk: AKC.
- Bokdam, J., Visser, S. de, Bouma, S. en Engelen, M. (2010). Probleemanalyse niet-participatie jongeren; een overzicht uit de literatuur, eindrapport. Zoetermeer: Research voor Beleid.
- Boschma, J. en I. Groen (2007) Generatie Einstein; communiceren met jongeren van de 21e eeuw. Amsterdam: Pearson Education Benelux bv.
- Campen, C. van (2007). Tevreden meedoen. Werk en geluk onder personen met een chronische ziekte en langdurige lichamelijke beperkingen. Den Haag: SCP.
- Campen, C., Iedema, J. en Wellink, H. (2006). Gezond en wel met een beperking. Ervaren kwaliteit van leven en functioneren van mensen met langdurige lichamelijke beperkingen. Den Haag: SCP.
- Cardol, M., Speet, M. en Rijken, M. (2007). Anders of toch niet? Deelname aan de samenleving van mensen met een lichte of matige verstandelijke beperking. Utrecht: NIVEL.
- CBS (2009). Landelijke jeugdmonitor, rapportage 3^e kwartaal 2009. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (2009). Landelijke jeugdmonitor; Niet-werkende Jongeren in Crisistijd.
- CNV Jongeren (2003). Wajong Talent. Visies van Wajongers op de arbeidsmarkt. Utrecht: CNV Jongeren.
- Echteld, P. van (2010). Een baanloos bestaan. De betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden. Den Haag: SCP
- Echtelt, P. van (2007). Time-greedy employment relationships. Four studies on the time claims of post-Fordist work (proefschrift). Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Echtelt, P. van en Hoff, S. (2008). Wel of niet aan het werk. Achtergronden van het onbenut arbeidspotentieel onder werkenden, werklozen en arbeidsongeschikten. Den Haag: SCP.
- Esser, E.R. en Berg, S.J. van der (2010). Gedwongen hulpverlening in het stopproces van jeugdige veelplegers. De rol van hulpverlening gericht op scholing en werk. Master Orthopedagogiek. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- FNV Jong (2010). Jeugdwerkloosheid onderzoek 2010. Nijmegen: De Vos & Jansen Marktonderzoek.
- Hiteq (2010). Kenmerkend VMBO; een vergelijkend onderzoek naar de kenmerken van vmbo-leerlingen en de generatie Einstein. Hilversum: Hiteq.
- Hoff, S. en G. Jehoel-Gijsbers (2003). De uitkering van de baan. Reïntegratie van uitkeringsontvangers: ontwikkelingen in de periode 1992-2002. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hoof, J. van (2006). Arbeidsethos in verandering. In: J. van Ruysseveldt en J. van Hoof (red.), Arbeid in verandering (p. 257-280). Deventer: Kluwer.
- Janssen, M. en H. de Boer (2007) Pakken en Piercings; een atlas over jeugd en deugd, arbeid en scholing. Thoiris.
- Kunst, M. en Witlox, N. (2009). Belevingsonderzoek werkende jongeren zonder startkwalificatie. Amsterdam: Co-efficiënt.
- Lindenberg, S. (2001). Social Rationality versus Rational Egoism. In: J. Turner (red.), Handbook of Sociological Theory (p. 635-638). New York: Kluwer Academic/Plenum.
- Manpower (2008). Jongeren ten opzichte van hun eerste job. Diemen: Manpower Nederland
- Manpower (2010). De grenzeloze generatie op de arbeidsmarkt. Diemen: Manpower Nederland
- Oberon (2008). De belevingswereld van Voortijdig Schoolverlaters. Een onderzoeksrapportage. Utrecht: Oberon.

Olive, L.M. (2006). Werktevredenheid bij verstandelijk gehandicapten. Ontwikkeling van een meetinstrument. Enschede: Universiteit Twente.

Peter Adriaenssens. Bron: Praktijk, vaktijdschrift over Praktijkleren

Sadiraj, K., J.M. Wildeboer Schut en S. Hoff (2007). Gedragseffecten van de armoedeval. In: C. Vrooman, S. Hoff, F. Otten en W. Bos, Armoedemonitor 2007 (p. 94-109). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / Centraal Bureau voor de Statistiek.

Sinnaeve, I. (2004). Jongeren en werk; over mogen, moeten, willen en kunnen werken. Gent: Universiteit Gent.

Vos, E.L. de (2011). Routekaart naar werk voor jongeren met ernstige gedragsmoeilijkheden; resultaat persoonlijke ondersteuning. Hoofddorp: TNO.

Wijnen, A. (2008). En nu de WA-jongere zelf aan het woord. Eexterveen: Visie in Uitvoering.